

Yakymenko, O., postgraduate student
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv
«Love appeared three times to me...»

(men in the life of Natalia Romanovych-Tkachenko)

The article studies the hitherto unknown facts of Natalia Romanovych-Tkachenko's course of life and creative development on the basis of archival materials.

Keywords: Revolutionary Ukrainian Party, intelligence, creativity, literature, politics, culture.

УДК 82-145 Жиленко І.

Яровий О.С., к.філол.н., доц.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ХУДОЖНЯ ФІЛОСОФІЯ ЗБІРКИ ІРИНИ ЖИЛЕНКО «СВІТЛО ВЕЧІРНЄ»

У статті досліджуються провідні мотиви поетичної збірки відомої української шістдесятниці. Розглянуто ключові питання авторського світогляду та поетики. Акцентовується на зв'язку біографії із творчим процесом, на рисах індивідуального стилю. Головне у творчості поетеси – художня філософія оптимізму, розумінні життя як свята краси і творчості.

Ключові слова: поетика, поезія, філософія оптимізму, творчість, краса, Бог, вічність.

Слова не мруть. Не йдуть в останню путь.

І.Жиленко

У березні 2013 року на презентації книги своїх спогадів та роздумів Іван Дзюба – інтелектуальне чоло шістдесятництва – зронив значущу фразу: «Для мене дуже важливе слово... крізь слово я бачу людину, відчуваю характер, ситуацію, суспільну атмосферу...» [4,1]. Ось прикметне ставлення до слова шістдесятників як покоління однодумців. Чию б творчість із них ми не взяли, орбіта автора відцентрована навколо Слова. Навіть коли це актори, художники, музиканти... Слово талантів – щедре. Ніякої егоїстичної замкненості, ні гордовитої ізольованості – навпаки, від кожного «я» ширяться хвилі альтруїстичного тепла, авторськими думами та емоціями пронизана вся навколишня дійсність густіше, ніж нинішньою електромагнітною павутиною...

Ірина Жиленко навіть у цьому поколінні, де кожен – непересічна особистість, виразно виділяється своєю неповторністю. На думку дослідни-

ці М.Павленко, коментатор такої творчості «ризикує»: «Її поезія настільки справжня, настільки повнокровна і самодостатня... що всі слова про неї будуть видаватися лише половою, пустоцвітом, шумовинням...» [5]. І далі посилається на характеристику Ірини Жиленко, що належить перу М.Коцюбинської... Йдеться про самобутній індивідуалізм і – про те, що, як це не парадоксально, «поетесу критика не розбестила увагою» [Там само]. Отже, М.Павленко причину цієї «нерозбещеності» критичним аналізом вбачає виключно в небуденності, яскравості творчої манери літераторки. Справді, ці вірші – як музика, вони промовляють самі собою краще, повніше, ніж коментарі до них, а недоладні тлумачення можуть тільки затуманити глибокі художні сенси. І хоча згадана авторка літакцентівської статті заперечує авторові цих рядків, але все ж наведемо і другу причину, яку вже колись називали: І.Жиленко таки далека від «барабанного гучнопису», повторимо. Вулична ж публіка, за Пушкіним, «вимагає сильних почуттів»... Театральності, перебільшеності, гри...

А основа поезії Ірини Жиленко – світло. Світло як виразник світової єдності, за філософом В.Соловйовим. Світло ж – тихе...

І кожную вічність буду я писать

Про світле щастя жити на землі [1,92].

А що таке щастя? Це не просто риторика... Є одне з дотепних визначень: «щастя – це те, чого в нас нема». Але, знаючи біографію авторки (життєпис у повному, сконденсованому викладі постає зі сторінок її ґрунтовної книги спогадів «Номо feriens»), можна сказати, що Ірина Жиленко – письменниця, яка завжди вміла і вміє плекати свято, світло, *щастя* в собі, втілюючи один із найголовніших сквородинських постулатів: «Щастя - в самій людині».

До речі, маємо відзначити, що поетична і прозова (йдеться про ці спогади) творчість І.Жиленко є взаємодоповнюючими, її творча постать повноцінно усвідомлюється лише за умови сприйняття обох іпостасей. До цього прийому «взаємопочерпування» і взаємодоповнення ми ще будемо повертатися.

Не може бути щасливою людина, яка не очікує попереду чогось кращого. Але чого чекає лірична героїня «Світла вечірнього», яку можна значною мірою ототожнювати з самою поетесою? Після смерті коханого чоловіка, по-суті, справді своєї половини, поетеса говорить переважно про присмерк земного життя і, не побоїмося підкреслити, – про смерть. Дуже дивно, але: хоча смерть відлунує у більшості віршів збірки, це не справляє гнітючого враження. «Ця книга – наче прощання... Однак і тепер багато хто може пані Ірині позаздрити... Так прощається квітка, яка довго і пишно цвіла, яка збирала цілунки бджіл і метеликів, яка зав'язала і виростила насіння... Ця книга

про незнищенну юність і – Повернення. І хоч-не-хоч, – пише М.Павленко, – у збірці будень потроху перетворюється на свято» [5].

От воно що! «Свято, яке завжди з тобою» – це тільки свято, яке *в тобі*, як не банально.

Кілька рядків відступу, зовсім не ліричного. Сучасна людина, на відміну від поетеси нетипових сьогодні етико-естетичних переконань, -втратила здорове уявлення про свято. В людей, особливо молодих, воно асоціюється із зовнішніми атрибутами: з галасом нестримних, часто інспірованих сторонніми збудниками, веселощів, сумнівними забавами, із «блаженим» неробством... Для нашого сучасника існує два святкові центри річного циклу, які умовно окреслимо: «літо» і «новоріччя». Прагнення вічного літа змушує ходити в босоніжках і з голими пупами мало не до жовтня, а там, без перерви, без антракту – вже запалюються китайські гірлянди та блискають окулярами німецькі санта-клауси; наступний період «чекання казок» – вже від новорічних свят! Але даремно психологи б'ють на сполох, твердять про зростання депресивних і суїцидальних настроїв (література завжди має точки перетину із суспільством, тому це сказати теж украй важливо), - і про *метафізичну порожнечу*. Справжнього ж свята на ділі немає із трьох головних причин: 1) бо не існувало повноцінного... будня; 2) бо внутрішній стан людини таки не залежить *вирішально* від зовнішніх факторів; і 3) свято як мета – без мети вищої, метафізичної, стає просто безглуздя, обманутим очікуванням...

Так от, у героїні (авторки) «Світла вечірнього» кожна хвилина життя – свято, навіть якщо це робота; бо вона творча, і навіть якщо це будень, то він – із улюбленими людьми і в улюблених обставинах; є мета, є внутрішній стрижень... Свято – вже тому, що ми живемо! Отож, навіть спускаючись від найвищих апеляцій до Бога, вічності – в бік «зелених борщів», до зниженого опису «п'янички на узбіччі», до буденного цокання годинника чи росинки на айстрі, – авторка у всьому бачить свято: свято життя, творчості, краси.

«Прекрасне – це життя», – казав майже забутий тепер М.Чернишевський. (Забутий – бо мало того, що атестувався «революціонером-демократом», то ще й, бачте, російським...) До слова нагадати, – і в своїх спогадах, і в поезії І.Жиленко таки ніколи не йде за «барабанщиною» ні недавньої (а може, вже давньої?!), ні теперішньої епохи. Їй чужі квазіпатріотичні кличі, бо для неї Україна – це життя і творчість, а не риторика заради досягнення буттєвого комфорту. Чи не тому вона не підпадає гіпнозу ходових дефініцій і оцінок? І коли вона декларує, що завдання письменника – «захистити останні форпости доброти від сил зла» [3,715], то вона нещадна до тих опонентів, які за новомодними прозахідними і супернаціоналістичними віяннями перетворили літературу на свою кар'єрну вотчину.. Вона гнівно полемізує в цьому місці

мемуарів із висловом В.Шкляра, що література, мовляв, не має виховного значення. «А що ж тоді має?.. У Шкляра таке собі модне, кокетливе лукавство: ах, ах, який я крутий і сучасний! – який я вільний від всіляких благоговінь перед класиками! Хіба вони вміли писати?.. Пане Шкляр, Скворода не зменшиться від Вашої зневаги до його невраїномовності... А Ваша «ніша» – ...модного і задіяного сучасного письменника – соромливо закриється з часом... Тож наварюйте бабки на своїх детективах якомога швидше, поки ще – Ваш час. Я вірю, що він мине. Я вірю геніям...» [3,716]. Зауважмо, це – запис 2010 року, коли помпований галас навколо доволі посереднього, псевдоісторичного (та ще й гуманітарно сумнівного) роману Шкляра був саме в апогеї. Але істинні поети мають свою інтуїцію совісті, яку не одуриш. Інтуїцію вирізнення справжнього. Це – секрет їхньої непереможної життєздатності.

... Живу, як вчить троянда.

Пишу, як Бог шепне. (1,9)

Життя для поетеси – це краса і правда, як і в довженківській аксіології. Своя істина і своя краса наявні навіть у віталізованій смерті. Зрозуміло, що на непоєднуваному, на оксюморонних сполученнях найчастіше і будується прекрасно-«алогічний» поетичний сенс. Але особливо прикметно це виявляється в жиленківській поетиці, й знов особливо – в названій збірці. Тому тут вірші пишуться «мовою безмов'я», тут ідеться про «промовисте мовчання», а те, що відквітло, обертається... весною! Себе ж героїня порівнює з променем, який пройшов крізь земне життя, дійшов до осені, і йому пора «у сонце повертатись» [1,5]. Зерно поетичної філософії Ірини Жиленко – всеперемагаючий оптимізм, констатація незнищенності Життя, як би збито це в нашому викладі не звучало. Яскраве втілення цієї світоглядної концепції ми бачимо ще в перших рядках вірша, що дав заголовок збірці.

Вечір – не ранок. І навіть не день.

Але й не ніч, слава Богу [1,4]

Господньою милістю вважає поетеса «лагідне світло вечірне» ...

Назву, заголовок деякі літературознавці вважають окремим твором, це в будь-якому випадку мікротвір, що розшифровує весь великий задум... «Світло вечірне»... Так, це – схилок людського життя, хоча від тональності віє не призерком, а все тим же оптимізмом усвідомлення повноти прожитого...

Це ще й ремінісценція на слова пісенспіву з вечірнього церковного богослужіння. В ньому ідеться про «світло невечірнє безсмертного Отця небесного...» Дивно, що хоч минулася атеїстична доба, але ми й зараз немов соромимось говорити про Бога в людському житті... Мабуть, наслідуюмо «прогресивну» Європу, яка в конституції «себе об'єднаної» не знайшла місця й потреби згадати про християнські витоки власної культури, хоча Монмартр

– це «Пагорб мучеників», хоча відомі всім ноти октави (їхні назви) створені монахом-бенедиктинцем XI століття Гвідо... Саме завдяки йому ноти отримали всім відомі імена. За основу було взято піснеспів святому Іоанну Хрестителю, співаючи який, виконавці підіймалися з кожним рядком на ноту вище; абревійоване ім'я Sancte Iohannes (святий Іоанн) стало «іменем» ноти «сі». Це так, до слова...Для роздумів...

Апеляції поетеси до Бога розмаїті і, схоже, чимось нагадують такі розмови із Вседержителем подумки, як у Емілі Дікінсон... Часом вони доходять до межі ніби-єретичності. Йдеться про ремствування, моменти зневіри, сумніву: «Боже, чи Ти хоч зітхнеш по мені?» [1,33], чи – «і загублюсь, і Бог мене забуде» [1,16] Але переважно Бог (як персонаж) постає найвищим втіленням добра й любові, Бог радіє, коли розквітає «всесвіт серця людини», коли «не печалю диха самота, / а спокоєм і вічною любов'ю» [1,40]. Календар поетеси позначений Різдом і Великоднем, днем святого Іллі, а в роздумах фігурують Біблія, «світає соліс» – сонячний град; муки й болі самотності, хвилин відчаю асоціюються з переживанням Страсної п'ятниці. Героїно проймає жак і сумнів: «А що, як не воскресне Він ніколи?» (вірш «Страсна п'ятниця»). Але життя знову відроджується, триває, світло й краса, збережені поезією, слугують сонцем для інших: «вірші мої, недосяжні для тьми, / будуть відлунювать сонце...» [1,26]. Отже таки, книга «Світло вечірнє» пронизана вірою в блаженну Вічність, в те, що життя прожите не марно, що воно довжитися метафізичним, вічним існуванням душі, що екзистенція в Слові трансформує вечірнє світло земного життя у світло Божественної вічності, яке «не заходить», не гасне, не зникає (вже згадане християнське «світло невечірнє»).

Та й не обов'язково ця збірка-віха – вже остаточний вечір життя... Пригадується, у 80-х роках російський колега наших шістдесятників Євгеній Євтушенко вийшов на люди з новою книжкою «Почти напоследок». Але, слава Богу, вже кілька десятиліть після того «ніби-підсумку» продовжує писати й активно презентувати свою творчість. Навіть завітав кілька літ тому до нашого інституту... В Ірини Жиленко після даної збірки, позначеної філософією оптимістичної печалі, вийшла вже й загадана складножанрова книга спогадів-роздумів-есеїв-епістолярії. І хочеться вірити – це ще не межа!

«Сольність і полярність» – так би можна було б назвати фундаментальну розвідку про творчість поетеси. Бо завжди не тільки бажання, а й уміння бути собою, не «здаватися», а саме існувати, а коли треба, протистояти – позначає біографію поетеси. Ця біографія снується дивовижно водночас, цілісно, і мало хто з митців (хіба може покійний чоловік поетеси, Володимир Дрозд – а вони в парі були чудовим прикладом людської, творчої та громадянської гармонії...), – міг похвалитися такою світоглядно-естетично-тематичною послі-

довністю. Як Франкові каменярі, вони «лупали скалу» особисто-життєвих і соціально-політичних труднощів, перешкод, пробивали власний тунельний шлях до світлого отвору-виходу, до воріт «граду небесного», за Августином Блаженим, до втілення в художньому слові своїх світлих ідеалів...

В одному з давніх номерів журналу «Україна» середини 60-х років знайшов колись ядучо-розгромну рецензію якогось філологічного мудрагеля (не надто й жалкую, що пам'ять не зберегла прізвища), на третю збірку І.Жиленко, «Соло на сольфі» (1965 рік). Поетесі було 24 роки, щойно закінчила університет, як заведено – член ВЛКСМ, але ця позірна «правильність» не врятувала від голобельних закидів: мовляв, і інструменту такого – «сольфа!» – не існує в реальності, і поезія «відірвана від життя», й не видно в ній закликів до комуністичного будівництва, комсомол не впізнається як авангард КПРС, та й образи якісь химерні, формалістські...

Ясно, що «сольфа» утворена із двох нотних назв: «соль» і «фа», і що поетеса тікає не від життя, а від бездушної кон'юнктурної плакатності, яка ніде не поділася й зараз, тільки стала примітивнішою й цинічнішою. Вже тоді авторка була «надто тиха» і заслухана в голоси природи та музику власної душі, що видавалось підозрілим на тлі невгавання сурм і барабанів. Бачила «вальси соняхів», чула «сонячний грім», і, поринувши у спомини та асоціації, запевняла «і вже нема ні втіх, ані терзань – / лиш соняхи і ця щаслива втома...» [2,19]. Власне кажучи, що було задекларовано в анотації збірки, те й не розходилося з її змістом. Ішлося про те, що третя книжка – «шира розмова з читачем про радість та щастя, про кохання та розлуку, про неспокій та смуток. Музика віршів Ірини Жиленко – мелодійна, фарби – весняні, часом незвичні. Поетеса *любить життя і людей* (виділення наше. – О.Я.), любить у людях усе красиве і світле...» [Там само,4].

Минуло 45 літ. Поетеса вдосконалилася, але не зрадила себе, кажучи словами В.Стуса, «не відлюбила свою тривогу ранню». Може, стало менше щастя. Але не поменшало радості. Бо радість у любові, яку тільки відточують, поглиблюють час і досвід. «... Час працює, як художник, і над будівлями, і над людськими душами, і над спогадами...» [3,33].

Недаремно Христос заповів людям: «Будьте, як діти». Поет завжди дитина – безпосередня, радісна, довірлива... «Для чистого все чисте» – додав пізніше «апостол народів», святий Павло в одному з послань. Адже дійсність можна уподібнювати відеоряду із зображенням, наприклад, пейзажу, а вже музика, яка супроводжує це зображення, – мінорна, мажорна, будь-яка, – то є наш душевний настрій, наше сприйняття цієї картини дійсності... І тому такою ж дівчинкою, як у повоєнному дитинстві (що вириває зі сторінок спогадів), чи юною дівчиною (як у ранніх збірках), лишається поетеса і в цій,

чомусь підсумковій, рубіжній, але, сподіваємось, далеко не фінальній збірці. Все лишилося з нею – з авторкою та героїнею. Як і вміння знаходити свято в тому, щоб робити свищики з абрикосових кісточок, бігати босоніж в дощ по асфальту, грати в піжмурки і квача, а головне - вважати, як і тоді, «що всі люди – добрі» [3,34,37]

Отже, і в 1960-х, і в 2010-х роках відома й одночасно маловідкрита нами шістдесятниця може повторити своє давнє, продиктоване тривогою ранньою: «у мене серце людини, беззахисне і страждаюче...» [2,20]. Страждає, болить тільки живе. І болить героїні зовсім (і переважно) не те, що типовій людині, типовій жінці - старіння, хвороби, негаразди, присмерк біографії... Бо все це – життя, і все це – поезія. «Ірина Жиленко – поетеса великої Радості»... [1,8] Все, що може увічнитися у слові, бути матеріалом поезії, тобто стати Красою, – це і є Життя. А боятися писати про старість, як запевняє поетеса, це все одно, що боятися допити бокал до дна. Справді, який тоді сенс підносити той бокал до вуст?!

Окремою темою можуть бути образна система, афористика, порівняння, зоосимволіка, фітосимволіка цієї збірки, як і всього непересічного масиву поезії І.Жиленко...

Автентичне ім'я поетеси «Іраїда» перекладається з грецької – «героїчна». Але підписує здавна вона свої твори ім'ям Ірина, що перекладається як «мирна». Отже, «героїзм» усвідомлено приховується від сторонніх очей, а жінка, навіть коли вона поетеса, це – сіяч миру, це – мироносиця, яка несе звістку про Воскресіння, ніши перед тим до гробу Господнього пахущу речовину – миро; це слово в нашій слов'янській свідомості «знегречилося» і перегукується зі священним миром-спокоєм, вони суголосні, вони онтологічно римуються все з тими ж радістю і любов'ю.

Може закінчитися земне життя поета... Залишаються його слова. Не тільки в наступних поколіннях (одна з функцій мистецтва – це збереження традицій, духовних передань, справа комунікативного «відлуння» між епохами); більше! - слова, можливо, ще й збагачують ті незримі «комори всесвіту», про які писав Володимир Дрозд... З них насаджуються якісь духовні сади і ниви у вічності - крашій, досконалішій, ніж буття тут. На глибоке переконання ліричної героїні збірки «Світло вечірне», ці вічні слова можуть причаїтися, просто чекати свого часу, як зерно у ґрунті чи вино в глибокому погребі. І якщо продовжувати символічну нить християнської символіки цієї збірки, то ці *вино і тиєниця* свого часу ще стануть високою ехаристичною жертвою – Причастям.

Колись промовить Бог: «Вікно у сад...» –
запроменіють синню небеса.

І білий сад зійде на землю знов.
І в білий сад розкриється вікно.

І жінка з мирним іменем Ірина
прокинеться і пригадає рими... [1,92].

Отже, головна характеристика справжнього поетичного слова – здатність до неунічного повернення, повернення-вокресіння, після якого смерть зникає, переможно поглинута Життям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жиленко І. Світло вечірнє. Поезії. – К.:Пульсари,2010
2. Жиленко І. Соло на сольфі. Поезії. – К.:Молодь,1965
3. Жиленко І. Homo feriens. Спогади. – К.:Смолоскип,2011
4. Дзюба І. Виступ на презентації книги мемуарів. - Літературна Україна. – 4 квітня 2013
5. Павленко М. Бокал сонця від Ірини Жиленко. <http://litakcent.com/2011/02/04/bokal-soncja-vid-iryny-zhylenko>

Стаття надійшла до редакції 22.04.2013.

Яровой А., к. филол.н., доц.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

Художественная философия сборника Ирины Жиленко «Свет вечерний»

В статье исследуются ведущие мотивы поэтического сборника известной украинской шестидесятницы. Рассмотрены ключевые вопросы авторского мировоззрения и поэтики. Делается акцент на связи биографии с творческим процессом, на чертах индивидуального стиля. Главное в творчестве поэтессы – художественная философия оптимизма, понимание жизни как праздника красоты и творчества.

Ключевые слова: поэтика, поэзия, философия оптимизма, творчество, красота, Бог, вечность.

Yaroyvi O., Ph.D.

Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Artistic philosophy of Iryna Zhylenko's album „The Evening Light“

This article investigates the motives leading poetry collection known Ukrainian «shistdesyatnytsa». Author considers key issues of ideology and poetics. The emphasis on communication biography of the creative process, in terms of individual style. The main thing in the works of the poet – artistic philosophy of optimism, sense of life as a celebration of beauty and creativity.

Keywords: poetics, poetry, philosophy, optimism, creativity, beauty, God, eternity.